

Jacek Goleń
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
jacek.golen@kul.pl
ORCID: 0000-0001-9724-6936

Formacja alumnów do duszpasterstwa rodzin

w: *Duszpasterstwo rodzin. Refleksja naukowa
i działalność pastoralna*, Lublin: Bonus Liber 2013, s. 761-771.

Kierunek: nauki o rodzinie posiada również Uniwersytet Warmińsko-Mazurski na Wydziale Teologicznym. Oferuje studia pierwszego stopnia stacjonarne i niestacjonarne, kończą się uzyskaniem tytułu zawodowego licencjata.

Na Uniwersytecie Rzeszowskim, na Wydziale Pedagogiczno-Artystycznym w Instytucie Pedagogicznym, powstała Katedra Nauk o Rodzinie. Uczelnia prowadzi studia pierwszego stopnia (licencjackie).

Na Uniwersytecie Szczecińskim, na Wydziale Teologicznym, istnieje jedynie Pracownia Badań nad Rodziną (w Katedrze Pedagogiki i Psychologii). Podejmuje badania dotyczące problematyki przygotowania do małżeństwa, rozwoju seksualnego człowieka, psychologicznych aspektów życia samotnych kobiet oraz problematyki związanej z utratą ciąży na różnym etapie jej trwania.

Studiowanie nauk o rodzinie proponują także inne wyższe uczelnie: Ateneum – Szkoła Wyższa w Gdańsku, Krakowska Szkoła Wyższa im. A. Frycza Modrzewskiego, Dolnośląska Szkoła Wyższa we Wrocławiu, Wyższa Szkoła Umiejętności im. S. Staszica w Kielcach, Wyższa Szkoła Gospodarki w Bydgoszczy.

Omawianie problematyki małżeństwa i rodziny w wyżej wymienionych jednostkach dydaktyczno-naukowych odznacza się podejściem interdyscyplinarnym oraz ukierunkowaniem programu naukowo-badawczego i dydaktycznego na wypracowanie naukowych podstaw duszpasterstwa rodzin. Dla zainteresowanych dostępne są szczegółowe sylabusy (zakresy tematyczne przedmiotów) na stronach internetowych Wydziałów wymienionych uniwersytetów.

Absolwent tychże uczelni przygotowany jest do pracy w charakterze kuratora sądowego dla dorosłych, kuratora rodzinnego, mediatora (placówki wymiaru sprawiedliwości – po ukończeniu studiów magisterskich), referenta do spraw pomocy społecznej (organy administracji rządowej, jednostki samorządu terytorialnego, placówki *Caritas* czy opiekuńczo-wychowawcze), specjalisty /pełnomocnika/ do spraw rodziny (urząd wojewódzki, urząd marszałkowski, starostwo powiatowe, urząd gminy, urząd miasta, instytucje pozarządowe), doradcy, konsultanta (poradnie małżeńskie i rodzinne); nauczyciela w szkole w zakresie przygotowania dzieci i młodzieży do życia małżeńskiego i rodzinnego (po ukończeniu dodatkowej specjalności nauczycielskiej). Jest także wyszkolony do udzielania pomocy osobom niepełnosprawnym, a także przewlekle i nieuleczalnie chorym oraz członkom ich rodzin.

2. Formacja alumnow do duszpasterstwa rodzin

ks. Jacek Goleń

Sobór Watykański II wskazuje na potrzebę odpowiedniego i dobrego przygotowania kapłanów do pracy w różnych formach apostołstwa świeckich (por. DA 25). Adhortacja apostołska *Christifideles laici* stwierdza, że kandydaci do

kapłaństwa i kapłani powinni „przygotowywać się pilnie do umiejętnego działania na rzecz rozwoju powołania i misji świeckich” (ChL 61). Podkreśla znaczenie świadomości małżonków i rodziców chrześcijańskich, że Kościół domowy ma swój udział w życiu i misji Kościoła powszechnego⁹.

Adhortacja apostołska *Pastores dabo vobis* dostrzega wielkie znaczenie duszpasterstwa rodzin w przekazywaniu wiary i miłości do Kościoła oraz budzeniu powołań. Obecność zagrożeń rodziny chrześcijańskiej nasila potrzebę duszpasterskiej troski o rodzinę (PDV 41). Konieczność formacji przyszłych kapłanów do pracy z osobami dorosłymi zauważono także na polu katechetycznym. Międzynarodowa Rada do spraw Katechezy stwierdza, że konieczna jest rzetelna formacja katechetyczna alumnów i diakonów do prowadzenia katechezy dorosłych, animowania i współpracy z katechetami ludzi świeckich¹⁰. W formacji religijnej rodziców oraz katechezie dorosłych, małżonków i rodziców Kościół dostrzega podstawę wychowania seksualnego, wychowania do miłości oraz kształtowania dojrzałej wiary u dzieci¹¹.

Wyraźnym głosem Kościoła, wzywającym do ukierunkowania formacji seminarzystów na duszpasterstwo rodzin są *Wskazania Kongregacji Wychowania Katolickiego na temat formacji seminarzystów odnośnie do problemów związanych z małżeństwem i rodziną*¹². Dokument nie zaprzecza, iż tematyka małżeństwa i rodziny jest obecna w formacji kapłańskiej w ramach różnych przedmiotów oraz stwierdza, że obecnie przygotowanie kandydatów do kapłaństwa w dziedzinie duszpasterstwa rodzin stało się nieco bogatsze niż w przeszłości (WFS 4, 9). Twierdzi jednak, że w aktualnej sytuacji, wobec współczesnych duszpasterskich zadań kapłanów, tematyka duszpasterstwa rodzin powinna zająć w formacji duszpasterskiej, teoretycznej i praktycznej centralne miejsce¹³. Apostolstwo rodzin nie jest bowiem

⁹ ChL 40, 62.

¹⁰ KDWCh 83; E. Alberich zauważa dotkliwy problem odpowiedniej formacji oraz przygotowania duszpasterskiego i katechetycznego księży, seminarzystów i katechetów świeckich. E. Alberich. *Katecheza dzisiaj. Podręcznik katechetyki fundamentalnej*. Tłum. K. Misiaszek [i in.]. Warszawa 2003 s. 25.

¹¹ WW 63; LP 134.

¹² Wydane 19.03.1995.

¹³ WFS 38, 65. Dokument powołuje się na doświadczenie i stwierdza, że tematyka małżeństwa i rodziny „nie jest przedstawiana z taką dokładnością i rozmachem, których się wymaga, aby dać Kościołowi pasterzy dobrze przygotowanych do tego rodzaju apostolstwa [...], którzy będą w stanie podawać w całości i otwarcie naukę Kościoła o małżeństwie, oświecić i kształtować sumienia, pobudzać do kompetentnej i stymulującej współpracy z rodzinami apostolsko aktywnymi, dać nowe bodźce do głębokiej odnowy całego duszpasterstwa rodzin”. WFS 5. Kongregacja Wychowania Katolickiego wskazuje też na częste zaniedbania w formacji seminaryjnej takich celów, jak: przybliżenie założeń filozoficznych i biblijnych antropologii leżącej u podstaw małżeństwa, pogłębione studium naturalnych metod regulacji poczęć, całościowe i pogłębione teologicznie przedstawienie prawdy o rodzinie i duchowości małżeństwa. WFS 6.

zadaniem tylko nielicznych, wyspecjalizowanych kapłanów, ale wymiarem podstawowym apostołatu chrześcijańskiego, do którego powołani są wszyscy kapłani¹⁴.

Nie wystarczą sporadyczne i okazjonalne inicjatywy przedstawicieli duszpasterstwa rodzin, informujące wychowawców i seminarzystów na temat pracy z rodzinami. „Od tych inicjatyw trzeba przejść do realizacji programów systematycznych i bardziej wymagających, pomyślanych z należytą kompetencją i konieczną szerokością spojrzenia”¹⁵. Taki program powinien obejmować formacje: ludzką, duchową, intelektualną i duszpasterską seminarzystów.

2.1. Formacja ludzka w przygotowaniu alumnów do duszpasterstwa rodzin

Formacja ludzka stanowi fundament całej formacji przyszłych duszpasterzy (PDV 43). Aby posługa kapłańska była po ludzku wiarygodna i łatwa do przyjęcia, potrzeba kształtowania osobowości alumna w taki sposób, aby być dla innych pomostem, a nie przeszkodą w spotkaniu z Jezusem Chrystusem (PDV 43).

Duszpasterz rodzin powinien wzorować się na ludzkiej osobowości Chrystusa i w Nim znajdować swój ideał, a ponadto wyróżniać się wyrozumiałością, zdolnością wczucia w potrzeby wiernych spieszyć z posługą krzepiącego na duchu słowa, umacniać w zwątpieniach i cierpieniach oraz przybliżać rodzinom Chrystusa. Obecne trudności rodziny wymagają pomocy duszpasterzy światłych, orientujących się w problemach rodzinnych, posiadających zdolność słuchania i otwierania serca na ich potrzeby¹⁶.

Dojrzałość ludzka jest konieczna zarówno dla realizacji samego siebie, jak również ze względu na podejmowaną posługę¹⁷. Niezbędny jest rozwój osobowości zrównoważonych, silnych i wolnych, zdolnych do dźwigania odpowiedzialności duszpasterskiej. Ważna jest zdolność do utrzymywania więzi z innymi dla budowania wspólnot w jedności. Z tego względu decydujące znaczenie posiada kształtowanie u kandydata do kapłaństwa dojrzałości uczuciowej, służącej odpowiedzialnej miłości (PDV 43).

¹⁴ WFS 14; por. R. Bieleń. *Kapłani i diakoni w posłudze współczesnemu małżeństwu i rodzinie w świetle najnowszych wskazań Kościoła*. „Seminare” 18:2002 s. 151-174.

¹⁵ WFS 12. Wybór wykładów i zagadnień, które należy włączyć, odnowić lub bardziej rozwinąć w programach, zależy od konkretnych uwarunkowań duszpasterskich, od Konferencji Biskupów oraz duszpasterstwa rodzin krajowego i diecezjalnego. WFS 19.

¹⁶ P. Poręba. *Osobowość duszpasterza rodzin*. RTK 19:1972 z. 6 s. 50-51.

¹⁷ L.M. Rulla wskazuje kryteria niedojrzałości ludzkiej duszpasterza. Wyróżnia potrzeby różne, sprzeczne z realizacją powołania do służby Bogu i ludziom. Są one autocentryczne, koncentrują człowieka na nim samym, utrudniają realizację wartości obiektywnych. Zalicza do nich potrzeby: agresji, seksualną, doznania opieki i oparcia, unikania urazu fizycznego, popisu lub ekshibicjonizmu, poniżania się, unikania urazu psychicznego. K. Trojan. *Potrzeby psychiczne i wartości oraz ich implikacje religijne*. Kraków 1999 s. 70-71.

Dojrzałość uczuciowa uzdalnia do akceptacji płciowości własnej oraz innych osób i przeżywania jej w sposób osobowy, w kontekście miłości, do której powołany jest każdy człowiek¹⁸. Asystencja duchowa wobec rodzin wymaga dojrzałości i zrównoważenia w przeżywaniu własnej seksualności¹⁹. Wymaga także pozytywnego spojrzenia na wartość czystości i celibatu oraz przekonania o świętości małżeństwa i rodziny²⁰. Dojrzałość uzdalnia do roztropności, wyrzeczenia się tego, co mogłoby zagrażać zdrowym relacjom, czujności i panowania nad sobą oraz szacunku i czci w relacjach międzypersonalnych z mężczyznami i kobietami (por. PDV 44). Kształtowaniu postawy duszpasterza małżonków i rodzin służy wychowanie do prawdziwej przyjaźni, wzorowanej na Chrystusie (por. J 11,5). Duszpasterstwo jest także formą ojcostwa. Potrzeba więc przygotowania alumnów do odpowiedzialnego ojcostwa duchowego, które ujawnia się w odpowiedzialnym kierowaniu swoim życiem we wszystkich jego przejawach oraz kierowaniu życiem powierzonych osób²¹.

W trakcie formacji seminaryjnej przyszłych kapłanów należałoby kształtować postawy wymagane w duszpasterstwie rodzin – przede wszystkim żywą wiarę, poprzez którą życie kapłana potwierdza spełniane czynności kultowe. Ważna jest postawa rzetelnego współżycia z rodzinami tworzącymi parafię na zasadach ogólnoludzkich i chrześcijańskich oraz dialog z osobami świeckimi, kształtująca kontakty duszpasterskie, umożliwiającą rozwiązywanie ich problemów oraz włączanie ich w apostołstwo. Kapłan – duszpasterz rodzin w każdej spełnianej posłudze powinien przejawiać postawy służebną oraz bezinteresownej miłości. Szczególnie aktualnym postulatem pod adresem formacji seminaryjnej jest kształtowanie postawy autentyczności chrześcijańskiego alumnów, uwiarygodniającego duszpasterza w oczach ludzi świeckich i rodzin²².

Przeszkodą w zaangażowaniu w duszpasterstwo małżonków i rodzin mogą być tkwiące w kandydatach do kapłaństwa doświadczenia zakłóconych relacji rodzinnych, rozbitej lub dysfunkcyjnej rodziny oraz wynikłe stąd deficyty emocjonalne. Wówczas w przygotowaniu alumnów do kontaktu z rodzinami niezbędna jest odpowiednia i delikatna pomoc wychowawcza oraz psychologiczna w przezwyciężaniu przez nich komplikacji wyniesionych z własnych środowisk rodzinnych²³. W kształtowaniu właściwych postaw wobec małżeństwa i rodziny nie jest kwestią dobrych

¹⁸ RH 10; por. T. Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie*. AK 3-4:1995 z. 2 nr 516 s. 244-245.

¹⁹ WFS 34; por. PDV 44, 50; Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 244; A. Skreczko. *Przygotowanie przyszłych kapłanów do duszpasterstwa rodzin w warunkach współczesnych*. „Studia Teologiczne” 17:1999 s. 127.

²⁰ Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 243.

²¹ Tamże s. 244.

²² Poręba. *Osobowość duszpasterza rodzin* s. 56-61.

²³ WFS 33; por. M. Ozorowski. *Zasady formacji duszpasterzy rodzin*. W: *Wartość i dobro rodziny*. Red. J. Jęczeń, M.Z. Stepulak. Lublin 2011 s. 545.

chęci i nie wytwarza się automatycznie podczas pobytu w seminarium, ale jest sprawą otwartą i wymaga przede wszystkim osobistego zaangażowania alumna²⁴.

2.2. Formacja duchowa w przygotowaniu alumnów do duszpasterstwa rodzin

Formacja ludzka otwiera osobę na formację duchową i ją uzupełnia. Chrześcijańska formacja duchowa ma swoje źródło w *Ewangeli* i angażuje całą osobę. Stanowi ona fundament życia kapłańskiego i formacji duszpasterskiej (PDV 45). Dojrzałość ludzka i chrześcijańska duszpasterzy jest niezbędnym założeniem duchowej asystencji wobec małżonków chrześcijańskich (WFS 31). Kapłan, który nieustannie odnajduje Chrystusa we własnym życiu, może ukazywać Go innym i budzić w nich pragnienie poszukiwania Mistrza (PDV 46). Formacja duchowa kapłana oznacza także szukanie Chrystusa w ludziach. Spotkanie z miłością Boga „domaga się bezwzględnie spotkania z bliźnim, stania się darem dla innych przez pokorną i bezinteresowną służbę na wzór Jezusa (J 13,15).

Kapłan powinien być człowiekiem miłości, gdyż jest powołanym do wychowywania innych do miłości. Źródłem miłości jest Boże Serce (DCE 7). Dlatego w nabyciu postawy miłości duszpasterskiej niezbędne jest osobiste nabożeństwo do Serca Chrystusa i duchowość Serca Bożego²⁵. Dziewictwo i celibat oraz małżeństwo stanowią dwa sposoby przeżywania tajemnicy miłości Boga do swojego ludu. Zadaniem osób poświęconych Bogu jest wspieranie małżonków w wypełnianiu ich powołania małżeńskiego i rodzicielskiego. Małżonkowie chrześcijańscy mają prawo oczekiwać od osób bezzennych dobrego przykładu i świadectwa dożgonnej wierności w miłości do Boga i bliźnich oraz wierności powołaniu²⁶.

Pierwszorzędnym celem duchowej asystencji kapłana wobec rodzin jest pomoc małżonkom w uczynieniu z ich rodziny „domowego Kościoła”. Wymaga to, aby przyszły kapłan był mistrzem modlitwy, zatroskanym o modlitwę w rodzinach, przyjmowanie przez nie sakramentów świętych oraz ich zaangażowanie apostołskie (por. WFS 35). Alumni jako przyszli spowiednicy i kierownicy duchowi jako pierwsi powinni z tych posług wytrwale i często korzystać oraz doświadczać płynącego z nich dobra²⁷.

Cenne jest poznanie przez alumnów duchowości małżeńskiej i rodzinnej, aby przyszli kapłani z radością i przekonaniem uczyli wiernych żyć Dobrą Nowiną o miłości małżeńskiej²⁸. Małżonkowie poszukują przewodników na drogach

²⁴ Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 246.

²⁵ PDV 49, 57.

²⁶ Por. FC 16; DK 16.

²⁷ WFS 32; por. PDV 44.

²⁸ Por. K. Lubowicki. *Duchowość małżeńska w nauczaniu Jana Pawła II*. Kraków 2005 s. 347.

doskonalenia ewangelicznego, zdolnych do dialogu duszpasterskiego, doświadczonych i przekazujących pewną naukę²⁹. W formacji duchowej rodzin istotne jest uwypuklenie, że rodzina nie jest tylko przedmiotem, ale także aktywnym podmiotem duszpasterstwa rodzin³⁰.

Zapewnienie alumnom w formacji seminaryjnej kontaktu z grupami, ruchami i wspólnotami rodzin umożliwi im włączenie tej formy duszpasterstwa rodzin do przyszłej posługi kapłańskiej. Informacje dotyczące tworzenia i działalności ruchów i wspólnot rodzin stanowią cenne wskazania przyszłej pracy formacyjnej wśród małżeństw i rodzin (WFS 37).

Każdy aspekt formacji kapłańskiej, a zwłaszcza jej wymiar duchowy warto związać z Maryją, poprzez rozwój głębokiej pobożności, częstą modlitwę oraz naśladowanie (PDV 82). Duszpasterstwo rodzin w Świętej Rodzinie z Nazaretu, w Maryi i Józefie, znajduje swoich głównych patronów i orędowników³¹.

2.3. Formacja intelektualna w przygotowaniu alumnów do duszpasterstwa rodzin

Formację intelektualną alumnów powinna cechować motywacja duszpasterska³². Studium teologii posiada wartość formacyjną, gdy towarzyszy mu świadomość duszpasterskiego przeznaczenia teologii (PDV 55). Kongregacja Wychowania Katolickiego podkreśla, że aktualna sytuacja wymaga od seminariów oraz instytutów formacji kapłańskiej zapewnienia zagadnieniom małżeństwa i rodziny oraz duszpasterstwa rodzin wyeksponowanego miejsca w *Ratio institutionis sacerdotalis*, jak również w programach studiów i programach wychowawczych³³. W tym celu „potrzebny jest w każdym seminarium kompetentny specjalista w tej dziedzinie, wykształcony w jednym z instytutów studiów specjalistycznych”³⁴. Zadaniem specjalisty w zakresie duszpasterstwa rodzin, uczestniczącego w formacji alumnów, jest koordynacja całego nauczania pod kątem przygotowania do

²⁹ Por. WFS 8; 64.

³⁰ WFS 36; por. FC 72; ChL 40.

³¹ Por. FC 86. Jan Paweł II modlił się „za pośrednictwem Świętej Rodziny z Nazaretu – ażeby Kościół wśród wszystkich narodów ziemi mógł owocnie spełniać swe posłannictwo w rodzinach i poprzez rodziny”. *Modlitwa Jana Pawła II za rodziny z okazji Synodu Biskupów o Rodzinie, 1980 r.* <http://www.wdr.diecezja.pl> (dostęp 12.06.2012).

³² PDV 51, 55.

³³ WFS 55. „W czasie studiów seminaryjnych alumn wielokrotnie spotyka się z problematyką małżeństwa i rodziny. Są to jednak często ujęcia niejako „przy okazji”, niedającej całościowej wizji, a zwłaszcza pastoralnego ujęcia zagadnienia”. Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 246-247.

³⁴ WFS 56; por. FC 70. Dokumenty te wymieniają Instytut Studiów nad Małżeństwem i Rodziną Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie, wskazując także na lokalne możliwości kształcenia.

pracy z rodzinami, a także organizacja ćwiczeń i praktyk w zakresie apostołatu wśród rodzin³⁵.

Tam, gdzie kandydaci do kapłaństwa uczęszczają na fakultety teologiczne, niezbędna jest właściwa koordynacja formacji pastoralnej między fakultetami a seminariami (WFS 57). W każdym seminarium należy popierać studium oficjalnych dokumentów Kościoła, zwłaszcza wskazań Papieskiej Rady do spraw Rodziny, wskazań episkopatu Polski oraz zaleceń Diecezjalnej Komisji do spraw Rodziny (WFS 62). Należy także dopilnować, aby wykłady dotyczące małżeństwa i rodziny były często wybierane przez alumnów jako przedmiot specjalizacji, a także dalszych studiów licencjackich oraz doktorskich (WFS 18). Aby spełnić wymóg stawiany przez Kongregację Wychowania Katolickiego, w toku studiów seminaryjnych należałoby realizować wykład z zakresu duszpasterstwa rodzin³⁶, przedstawiający jego podstawy i zadania, oraz seminarium naukowe umożliwiające przygotowanie pracy magisterskiej³⁷.

Seminaryjna formacja intelektualna alumnów przygotowująca do duszpasterstwa rodzin powinna zmierzać do coraz lepszego poznawania godności chrześcijańskiej i nadprzyrodzonej małżeństwa i rodziny (WFS 26). Istotne jest przekazanie wiedzy dotyczącej powołania człowieka, w tym powołania do małżeństwa. Ważne jest także pogłębione przekazanie wiedzy antropologiczno-filozoficznej dotyczącej osoby, ludzkiej płciowości, ukierunkowania osoby na miłość oraz szczegółowe omówienie zagadnień etyki życia i miłości małżeńskiej oraz zagadnień bioetycznych. Wobec współczesnego kryzysu małżeństwa i rodziny potrzebne jest filozoficzne wyjaśnienie współczesnych kierunków myślowych, leżących u podstaw obserwowanych zjawisk³⁸.

Omawianie zagadnień moralnych w ramach formacji seminaryjnej winno sprawić, aby „prawda o wolności, o komunii osób w małżeństwie i rodzinie odzyskała swój blask” (VS 13). Przekaz wiedzy moralnej powinien być pewny doktrynalnie i sprzyjać urzeczywistnianiu cywilizacji miłości, popieraniu god-

³⁵ WFS 16, 54.

³⁶ Wydaje się słuszne ujęcie zagadnień małżeństwa i rodziny w jednym oddzielnym przedmiocie o profilu duszpasterskim. Jego zadaniem byłaby synteza wiedzy pochodzącej z innych dyscyplin, ukierunkowana na możliwości wykorzystania jej w praktycznym działaniu. Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 247.

³⁷ Kongregacja Wychowania Katolickiego stwierdza, że teologia pastoralna powinna wyznaczyć właściwą linię programową duszpasterstwa rodzin oraz zredagować program nauczania zgodny z przedmiotem materialnym i formalnym tej dyscypliny, wyróżniający ją od innych dyscyplin teologicznych zainteresowanych małżeństwem. WFS 39-40. Opracowanie niniejszego podręcznika stanowi odpowiedź na wyrażane w ostatnich dziesięcioleciach wskazania Kościoła odnośnie do duszpasterstwa rodzin. Umożliwia ono prowadzenie wykładów z zakresu duszpasterstwa rodzin.

³⁸ WFS 20-23. Kryterium wykształcenia kapłana do służby rodzinie stanowi wierność nauce Objawienia, dzięki czemu może on być rzecznikiem prawdy o małżeństwie i rodzinie, a nie przekazicielem nowinek. Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 248.

ności małżeństwa i rodziny oraz rozwojowi duchowości małżeńskiej³⁹. Współczesne problemy moralne związane z małżeństwem i rodziną należy wyjaśniać z punktu widzenia etyki personalistycznej (WFS 29). Konieczne jest przekonanie nauczających o znaczeniu jedności w osądach i zasadach oceny moralności małżeńskiej⁴⁰. Wykłady z prawa kanonicznego, przybliżające warunki ważnego zawierania małżeństwa sakramentalnego, powinny zawierać także wiedzę dotyczącą procesów o stwierdzenie nieważności małżeństwa w sądach kościelnych oraz zagadnienia prawa cywilnego dotyczącego rodziny⁴¹.

Pomocne w przyszłej posłudze duszpasterskiej mogą być nauki o człowieku, takie jak: psychologia, socjologia, pedagogika. Ich znajomość może ułatwić alumnom zrozumienie współczesnego człowieka oraz oczekiwań małżonków i rodzin, przeżywanych przez nich trudności, a także poznanie sposobów pomocy⁴². Jednak Kongregacja Wychowania Katolickiego stwierdza, że nie do rzadkości należą tendencje do przesadnego psychologizowania i socjologizowania, zawężające spojrzenia na małżeństwo i rodzinę. W rezultacie zaniedbuje się ważne cele duszpasterskie stawiane przez sobór i dokumenty Kościoła (WFS 6, 30).

Obszerny zasób treści doktrynalnych i pastoralnych dotyczących małżeństwa i rodziny oraz duszpasterstwa rodzin, zawarty w encyklikach, adhortacjach apostolskich, listach papieskich oraz dokumentach Stolicy Apostolskiej ostatnich dziesięcioleci powinien być zgłębiany w ramach różnych dyscyplin w celu ubogacenia teologii Kościoła domowego oraz udzielenia odpowiedzi na aktualne problemy odniesienia do życia ludzkiego, instytucji małżeństwa oraz powołania małżonków do świętości⁴³.

2.4. Formacja pastoralna alumnów do posługi małżeństwu i rodzinie

Formacja pastoralna alumnów domaga się spójności z normami i programami działalności duszpasterskiej. Realistyczna wizja duszpasterstwa rodzin powinna z jednej strony uwzględniać pozytywną proklamację Bożego zamysłu o małżeństwie i rodzinie współczesnemu człowiekowi i wspieranie go w jego realizacji, a z drugiej –uwzględniać elementy kryzysowe. Do tych ostatnich zalicza się nie-

³⁹ WFS 20, 27.

⁴⁰ WFS 59. Kongregacja zauważa, że kontestacje nauczania Magisterium Kościoła na temat małżeństwa i życia małżeńskiego nie należą do rzadkości. WFS 6.

⁴¹ WFS 28; por. SC 27-29; Benedykt XVI. *Należy wystrzegać się pseudoduszpasterskich rozwiązań w badaniu ważności małżeństw*. Przemówienie do członków Trybunału Roty Rzymskiej (29.01.2010); tenże. *Orzeczenia sądowe muszą odzwierciedlać prawdę o małżeństwie*. Przemówienie do członków Trybunału Roty Rzymskiej (22.01.2011).

⁴² Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 247.

⁴³ WFS 25; por. SC 27-29.

wiedzę religijną, braki w wychowaniu, rozbitcie systemu wychowawczego, dezorientację moralną, znaczący wpływ środków przekazu, wzrost liczby wolnych związków, odcinanie się od tradycyjnych form i tworzenie nowych modeli życia, nędzę materialną (WFS 41). „Przyszli kapłani muszą znać takie właśnie sytuacje i ich wpływ na duszpasterstwo, aby mogli pomóc wiernym w formacji duchowej i w dokonywaniu wyborów” (WFS 42).

Formacja seminaryjna do posługi małżeństwu i rodzinie powinna mieć charakter praktyczny⁴⁴. Przyszłych kapłanów należy przygotowywać do skutecznej realizacji zadań duszpasterstwa rodzin⁴⁵, a szczególnie przygotowania młodzieży i narzeczonych do zawarcia małżeństwa⁴⁶. Współczesny kontekst kulturowy skłania Kościół, aby „dołożyć maksymalnej troski duszpasterskiej w przygotowanie nowożeńców”⁴⁷. Niezbędne jest przygotowanie przyszłych kapłanów do prowadzenia katechezy małżonków i rodziców (por. WFS 50), kierownictwa duchowego małżonków oraz prowadzenia rozmów duszpasterskich. Dzięki tym umiejętnościom kapłan może wyjść naprzeciw potrzebom i oczekiwaniom wielu małżonków.

Kongregacja Wychowania Katolickiego zwraca uwagę na kształtowanie duszpasterskiego podejścia do problemu odpowiedzialnego rodzicielstwa, stosowania metod naturalnego planowania rodziny, poradnictwa rodzinnego. Niezbędne jest posiadanie przez przyszłych kapłanów wiedzy o ośrodkach poradnictwa rodzinnego i umiejętności współpracy z nimi, a także umiejętność przeciwstawienia się praktyce antykoncepcji, aborcji oraz poszukiwania stosownych środków zaradczych⁴⁸.

Przyszli duszpasterze powinni umieć pomóc rodzinom w praktykowaniu wspólnej modlitwy, aby stopniowo zaszczebiać w dzieciach ducha modlitwy, uczestnictwa we mszy świętej i przyjmowania sakramentów (WFS 44). Może się to dokonywać skutecznie poprzez włączanie małżonków do ruchów i wspólnot rodzin oraz systematyczną formację pod opieką kapłana⁴⁹. Źródłem skutecznej posługi

⁴⁴ Ozorowski. *Zasady formacji duszpasterzy rodzin* s. 550.

⁴⁵ Por. Bieleń. *Kapłani i diakoni w posłudze współczesnemu małżeństwu i rodzinie w świetle najnowszych wskazań Kościoła* s. 153-160.

⁴⁶ WFS 50. Odbywanie ćwiczeń seminaryjnych daje możliwość zespołowego przygotowania materiału katechizacji przedmałżeńskiej i przedślubnej, wygłoszenie pod kierunkiem wykładowcy, a także nabożeństw dla narzeczonych i małżonków. Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 249.

⁴⁷ SC 29. „W ten sposób, przy pomocy różnych środków, pozwalających na staranne przygotowanie i przebadanie, można rozwinąć skuteczną działalność duszpasterską, mającą na celu zapobieganie nieważności małżeństw”. Benedykt XVI. *Orzeczenia sądowe muszą odzwierciedlać prawdę o małżeństwie*. Przemówienie do członków Trybunału Roty Rzymskiej (22.01.2011).

⁴⁸ Por. WFS 49; A. Dzioba. *Narzeczeni wobec ludzkiej płodności. Studium pastoralne* s. 250-254.

⁴⁹ Zob. J. Mikulski. *Rola kapłana w domowym Kościele – gałęzi rodzinnej Ruchu Światło-Życie*. Kraków 2007 s. 21-36.

kapłańskiej wobec rodzin są kontakty seminarzystów z różnymi grupami i ruchami rodzinnymi pod kierunkiem odpowiedzialnych za to przełożonych (WFS 36, 54).

W celu praktycznego kształtowania umiejętności służby małżeństwu i rodzinie pastoralista koordynujący formację alumnów powinien kierować ich do tych dziedzin, które najbardziej przysłużą się do rozwoju ich zdolności duszpasterskich (WFS 54). Oprócz kontaktów z ruchami i stowarzyszeniami rodzinnymi winni oni odbywać wizyty w sądach diecezjalnych, w poradniach i innych ośrodkach duszpasterstwa rodzin. Do seminarium należy zapraszać przedstawicieli duszpasterstwa rodzin⁵⁰, pary małżeńskie zaangażowane w apostołstwo w celu poznania ich doświadczeń. Niezbędna jest „wspólna refleksja nad różnymi ważnymi w duszpasterstwie przypadkami i ich analiza w świetle dokumentów Stolicy Świętej i Kościołów lokalnych” (WFS 54). Przygotowaniu do służby rodzinie sprzyja praktyczny kontakt alumnów z osobami chorymi i dziećmi w domach dziecka, zaangażowanie w duszpasterstwie trzeźwości oraz organizowanie wypoczynku dla dzieci z rodzin zagrożonych⁵¹.

Obecnie podkreśla się także inne zadania duszpasterstwa rodzin, które powinni podjąć kapłani, jak np.: troska o małżeństwa mieszane (WFS 51), duszpasterstwo osób rozwiedzionych, związków niesakramentalnych⁵², o rodziny w sytuacjach trudnych, dotkniętych uzależnieniem, nieuleczalną chorobą, troska o małżonków starych i samotnych, bezdziejnych i opuszczonych przez dzieci⁵³. Przygotowanie do pomocy tym osobom oprócz ogólnych umiejętności duszpasterskich wymaga znajomości medycyny i psychologii pastoralnej⁵⁴.

Formacja praktyczna nie może sprowadzać się do zwykłego przeszkolenia w celu poznania technik duszpasterskich. Powinna raczej zainicjować proces kształtowania wrażliwości pasterskiej i przygotowywać do wzięcia odpowiedzialności za duszpasterstwo małżeństw i rodzin. Jej zadaniem jest wykształcenie umiejętności korzystania z wiedzy teoretycznej i formacji duchowej w praktycznym działaniu oraz zmniejszenie poczucia nieporadności kapłana z napotykanymi problemami małżonków i rodzin⁵⁵.

⁵⁰ Warto zapraszać do seminarium krajowego duszpasterza rodzin, duszpasterzy diecezjalnych i dekanalnych, a także pracowników poradni rodzinnych. Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 250.

⁵¹ Por. tamże s. 249-250.

⁵² WFS 52; por. SC 29.

⁵³ WFS 53; por. FC 71.

⁵⁴ WFS 53; zob. M. Blasberg-Kuhnke. *Altenpastoral als gerontologisch verantwortete*. W: *Hanbuch der Pastoralpsychologie*. Red. I. Baumgartner. Regensburg: Verlag Friederich Pustet 1990 s. 409-423; J. Schwermer. *Seelsorge an den Lebenswenden. Gespräche bei Heirat, Geburt und Tod*. W: *Hanbuch der Pastoralpsychologie* s. 425-442; A. Heller. *Seelsorge in der Krise der Krankheit – Krankenhausseelsorge*. W: *Hanbuch der Pastoralpsychologie* s. 443-461.

⁵⁵ Por. PDV 58; Miłek. *Wychowanie kapłana do służby rodzinie* s. 248.

Duszpasterzy powinna cechować postawa roztropnego jednoczenia ludzi różnych specjalności wokół działań na rzecz rodziny. Umożliwia ona różnorodną pomoc rodzinom, szczególnie będącym w trudnych sytuacjach ekonomicznych i socjalnych. Postawa jednocząca wymaga wielkoduszości oraz specjalistycznego przygotowania, łączącego osiągnięcia teologii pastoralnej i nauki społecznej Kościoła⁵⁶. Alumnów należy uczyć krytycznego i odpowiedzialnego posługiwania się środkami społecznego przekazu. Dzięki temu mogą oni w przyszłości wspierać zdrowie moralne rodziny (WFS 46).

Omówione powyżej wymiary formacji alumnów do duszpasterstwa rodzin tworzą integralną całość. Formacja ludzka kształtuje dojrzałą osobowość duszpasterza i uzdalnia do współdziałania z małżonkami i rodzinami. Duchowa – pozwala alumnom odnaleźć swoje powołanie w kontekście miłości Boga, który wzywa również małżonków i rodziców do realizacji miłości zgodnie z własnym powołaniem. Motywuje ona przyszłych kapłanów do apostołstwa wśród małżeństw i rodzin. Intelktualna – wyposaża w wiedzę niezbędną w duszpasterstwie rodzin, zaś formacja pastoralna przygotowuje do realizacji zadań duszpasterstwa rodzin i wprowadza w praktykę służby małżeństwu i rodzinie.

3. Formacja osób pracujących w duszpasterstwie rodzin

Ks. Jerzy Szymolon

Formacja (łac. *formatio* – ukształtowanie, utworzenie) oznacza wywieranie trwałych wpływów przez osobę, grupę lub instytucje na człowieka w celu ukształtowania w nim, zgodnie z przyjętym modelem, odpowiednich dyspozycji. Wyrażają się one poprzez struktury poznawczo-oceniające, system wartości i umiejętność podejmowania działań w określonym kierunku⁵⁷. Formacja jest procesem, w którym jej odbiorca stanowi aktywny podmiot – sam najtrafniej ocenia potrzeby własnego rozwoju. Jest to działanie stymulujące samorozwój osoby, ułatwiające jej samorealizację i dostarczające obiektywnych wzorów samooceny. Poszanowanie wolności podmiotu odróżnia formację od innych form zaplanowanego oddziaływania na jednostkę (np. manipulacji, instrumentalizacji, ingracji).

W języku polskim termin „formacja” kojarzony jest przede wszystkim z aktywnością prowadzoną w ramach Kościoła. Naturalnym podłożem formacji są wychowanie, wyniesione z domu rodzinnego, i proces socjalizacji, dokonujący się przy współdziałaniu szkoły i grup rówieśniczych. Zadaniem tak rozumianej formacji jest ukształtowanie osobowości dojrzałej, twórczej, dialogicznej i służebnej⁵⁸.

⁵⁶ WFS 47-48.

⁵⁷ Por. Z. Chlewiński. *Formacja*. EK T. 5. kol. 389.

⁵⁸ Por. A. Manenti. *Powołanie – psychologia i łaska*. Kraków 1995.